

І. В. Заблодська,

д. е. н. професор, Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України

А. І. Куляк,

провідний економіст, Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України

С. А. Носкова,

здобувач, Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

THEORETICAL ASPECTS AND NORMATIVE-LEGAL PROVIDING OF THE BALANCED DEVELOPMENT REGION

У статті досліджено і узагальнено існуючі в економічній науці теоретичні та нормативно-правові положення щодо збалансованого розвитку регіону. Надано визначення поняття "збалансованість" та "збалансований розвиток регіону".

In the article theoretical and normative-legal positions of the relatively balanced development in region generalized existing in economic science are explored. Determination of notion is formulated "balanced" and "balanced development of region".

Ключові слова: регіон, розвиток, збалансованість, збалансований розвиток регіону.

Key words: region, development, balanced, the balanced development of region.

ВСТУП

Проблема збалансованого розвитку регіонів постає перед кожною державою світового співтовариства, адже від успішності розвитку окремих регіонів залежить розвиток країни в цілому. Сьогодення вимагає переглянути підходи до основних процесів, які відбуваються не лише в економіці та в екології але і в суспільстві.

У сучасний період є актуальною вимога реалізації функції управління розвитком регіону, на засадах забезпечення умов збалансованого розвитку, з урахуванням впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Наслідком управління розвитком регіону є не тільки ефективна робота підприємств, які розташовані на території регіону, а й рівень та якість життя населення.

В особливу область наукових досліджень виокремлюється управління соціально-економічним розвитком регіону в щільній ув'язці з природно-екологічними умовами та соціальними процесами. Суперечливими відносинами характеризується розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер життєдіяльності регіонів, лише застосовуючи комплекс стимулювання збалансованого розвитку регіону, можливо їх подолати. На сьогоднішній день існує певне невизначеність щодо поняття "збалансований розвиток регіону", про це свідчить те, що при аналізі виявлено багато джерел, в яких існують тлумачення збалансованого розвитку у сполученні з поняттями стабільного, стало-го, комплексного розвитку регіону, проте його також використовують при розгляді економічних, інвестиційних напрямів розвитку регіону, у дослідженнях регіональної політики, екологічних питань. Тому теоретичні розробки є актуальними і важливими для розуміння та використання системи збалансованого розвитку регіону. Вивченню питань регіонального розвитку присвячені наукові праці таких вчених, як: Василенко В., Геєць В., Амоша А., Аїмов Н., Долішний М., Мамутов В., Прокопенко Н., Чумачено Н. та інших. Науковою спільнотою створене значне науково-теоретичне підґрунтя проблематики, проте дискусійність категорійного апарату, відсутність цілісності концепції забезпечення збалансованого розвитку регіону підтверджує актуальність та необхідність подальшого вивчення цього питання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті визначено дослідження й узагальнення існуючих в економічній науці нормативно-правових та теоретичних положень про збалансований розвиток регіону, обґрунтування та визначення поняття збалансований розвиток регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Формування сприятливих умов для розвитку регіону є однією з основних функцій управління сучасності. Законом України про місцеве самоврядування у, ст. 27 "повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку" визначено, що однією з функцій є "...забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів" [1].

В основі теоретичних досліджень існують такі поняття: "регіон", "розвиток", "збалансованість", "збалансований розвиток". Аналіз підходів авторів до визначення поняття "регіон" дозволяє відмітити, що кожний з них у тому чи іншому аспекті розкриває сутність регіону. Узагальнюючи різні підходи до розкриття сутності поняття "регіон", автори визначають, що регіон — це складна відкрита соціально-економічна система, у якій відбуваються процеси відтворення усіх елементів системи, а також соціальних, економічних, екологічних процесів, що забезпечують динаміку рівня і якості життя населення на основі збереження та розвитку економічного, соціального та екологічного потенціалів. Розвиток розглядають як процес переходу з одного стану в інший, більш удосконалене, перехід до нового якісного стану.

Результатом пошуку стратегій розвитку став розгляд у 1972 році на Конференції ООН у Стокгольмі питання комплексного, зрівноваженого еколого-економічного розвитку, тоді ж уперше в міжнародно-правовому лексиконі був застосований англійський термін "sustainable development", який перекладається як збалансований, сталий, стійкий, прикметник "sustainability" слід розуміти як "збалансованість, гармонійність", "збалансований розвиток регіону" [2].

Таблиця 1. Визначення поняття "збалансований розвиток регіону"

№ п/п	Автор	Визначення
1	Вахович І.М. [3, с. 87]	Збалансований розвиток — це система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення
2	Степаненко А.В. [4, с. 77]	«соціо-еколого-економічний розвиток суспільства повинен забезпечити найбільш повну збалансованість структури господарства природним, соціальним та економічним умовам. Під збалансованістю тут слід розуміти узгодженість і відповідність ресурсів, обсягів виробництва і суспільних потреб»
3	Орлов О.Г. [5, с. 90]	Збалансований розвиток — це усунення протиріччя між соціальним, екологічним та економічним аспектами розвитку суспільства і збереженням навколишнього середовища
4	Акьюлов Р.И. [7]	Сбалансированное социально-экономическое развитие региона предполагает достижение равновесия между социально-экономическими интересами экономики региона и экономическими, социальными, духовными потребностями населения
5	Бутко М. П. [6, с. 176]	Збалансованість розвитку – це оптимальне поєднання регулюючих важелів впливу держави на функціонування економіки, цілеспрямоване формування і засад регіональної політики, досягнення постійної рівноваги між наявними ресурсами та потребами в них у просторовому розрізі
6	Магомедова Н. А. [9]	Теорія збалансованого розвитку регіону розглядається як найбільш раціональний інструмент регіонального управління. В основу даної концепції покладено взаємозв'язок природно-ресурсних, економічних та соціальних складових регіону
7	Шевчук В.Я. [8, с. 42]	Збалансований розвиток для умов України як «процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища (НПС), забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь»
8	Геєєва А.М., Зенченко С.В. [10]	Збалансований розвиток економіки регіону — це такий розвиток, який здійснюється за рахунок ефективного використання, перш за все, регіональних чинників і забезпечує постійне збереження умов для динамічного відтворення потенціалу території
9	Шелехова А. М. [11]	Збалансований розвиток регіону — це визначення джерел внутрішнього зростання і розвитку регіональних економік, адекватних специфічним характеристикам конкретних регіонів і загальним тенденціям економічного розвитку в глобальному і національному контексті

Як зазначає український вчений Вахович І.М.: "Збалансований розвиток — це система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення", "збалансованість передбачає збалансований розподіл фінансових ресурсів регіону на соціальні, економічні та екологічні цілі відповідно до потреб, інтересів та тенденцій розвитку кожної зі сфер" [3]. Степаненко А.В. зазначає: "соціо-еколого-економічний розвиток суспільства повинен забезпечити найбільш повну збалансованість структури господарства природним, соціальним та економічним умовам. Під збалансованістю тут слід розуміти узгодженість і відповідність ресурсів, обсягів виробництва і суспільних потреб" [4]. Орлов О.Г визначає що "збалансований розвиток — це усунення протиріччя між соціальним, екологічним та економічним аспектами розвитку суспільства і збереженням навколишнього середовища" [5]. Бутко М.П. пропонує розглядати збалансованість розвитку як оптимальне поєднання регулюючих важелів впливу держави на функціонування економіки, цілеспрямоване формування засад регіональної політики, досягнення постійної рівноваги між наявними ресурсами та потребами в них у просторовому розрізі [6]. Російський вчений Акьюлов Р.И. вважає, що: "Сбалансированное социально-экономическое развитие региона предполагает достижение равновесия между социально-экономическими интересами экономики региона и экономическими, социальными, духовными потребностями населения" [7]. Теорія Шевчука В.Я більш спрямована на екологічний розвиток регіону та зазначає, що збалансований розвиток для умов України — це "процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища (НПС), забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь" [8]. Магомедова Н.А. стверджує, що теорія збалансованого розвитку регіону розглядається як найбільш раціональний інструмент регіонального

управління. В основу даної концепції покладено взаємозв'язок природно-ресурсних, економічних та соціальних складових регіону [9]. На думку Геєєва А.М., Зенченко С.В. [10], збалансований розвиток економіки регіону — цей такий розвиток, який здійснюється за рахунок ефективного використання, перш за все, регіональних чинників і забезпечує постійне збереження умов для динамічного відтворення потенціалу території.

А.М. Шелехова [11] вважає, що збалансований розвиток регіону — це визначення джерел внутрішнього зростання і розвитку регіональних економік, адекватних специфічним характеристикам конкретних регіонів і загальним тенденціям економічного розвитку в глобальному і національному контексті. Визначення збалансованого розвитку регіону представлені у таблиці 1.

Аналізуючи термін "збалансований розвиток регіону" доцільно буде розглянути поняття "збалансованість". Розглядаючи фінансову політику регіону, Вахович І.М. відзначає, що "збалансованість передбачає збалансований розподіл фінансових ресурсів регіону на соціальні, економічні та екологічні цілі відповідно до потреб, інтересів та тенденцій розвитку кожної зі сфер" [3]. Науковці Горленко І.А., Руденко А.Г., Мальнок С.Н., Лебедь Н.П. стверджують, що збалансованість — "це процес відтворення визначених пропорцій, які забезпечать стабільний стан у кожній окремо взятій момент з метою досягнення прогресу розвитку, його піднесення" [12]. Як зазначають науковці Галушкіна Т.П., Ретов В.Є., Кочаровська А.М., збалансованість — це "пропорційність, баланс — кількісне співвідношення між елементами системи, що визначає збереження її якісних характеристик" [13]. Орлов О.Г відзначив, що збалансованість — це "довготривалий процес відтворення заздалегідь визначених пропорцій та структури певної системи, який дасть змогу цій системі не лише підтримувати стабільний стан, але при сприятливих умовах розвиватися" [5]. Вчені Хамидуліна І.А., А.М. Казанский [14] під збалансованістю розуміють відповідність між обсягами продуктів і господарських ресурсів і потребою в цих продуктах і ресурсах. Підходи авторів до визначення поняття "збалансованість" дозволяє відмітити, що кожний з них у тому чи іншому аспекті розкриває його сутність. Узагальнюючи підходи до розкриття поняття "збалансованість", можна визначити, що збалансованість — це процес відтворення та пропорційного розподілу ресурсів на економічні, соціальні, екологічні цілі, який дасть змогу підтримувати їхню рівновагу та розвиток.

Особливу роль у формуванні регіональної політики України грає питання правового забезпечення збалансованого розвитку регіону. У Конституції України визначено, що збалансований соціально-економічний розвиток регіонів може забезпечуватись "...з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій" [15].

У Концепції державної регіональної економічної політики розкривається задача "...досягти збільшення на-

ціонального багатства, раціонального територіального поділу праці та системи розселення, збалансованості соціального, економічного, екологічного внутрішньо регіонального розвитку" [16]. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" зазначає про створення рівних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України [17]. У Постанові Кабінету Міністрів України "Про засади державної регіональної політики" наголошено: "...основні завдання: територіально цілісний та збалансований розвиток України; інтеграція регіонів; максимально повне використання потенціалу регіонів з урахуванням їх особливостей; підвищення конкурентоспроможності" [18].

Досвід з регіонального розвитку країн Західної Європи прийнято вважати показовим і таким, що має суттєве теоретичне та практичне значення. Суттєві змістовні навантаження мають зміни, що відбулися протягом останніх десятиліть у країнах Східної і Центральної Європи у зв'язку зі вступом більшості з них до ЄС. Отже, їхній досвід реформування для України є не лише цікавим, але й корисним. У Франції провідні цілі регіональної політики визначено Основним законом у галузі регіонального розвитку (1995 р.). По-перше, передбачено створення на всій території країни однакових можливостей для стабільного територіального розвитку й умов рівного доступу до знань та інформації. По-друге, — забезпечення збалансованого загальнонаціонального розвитку. В Іспанії значну увагу приділено проблемі рівномірного розвитку регіонів, що пояснюється конституційним положенням щодо необхідності забезпечення збалансованого розвитку територій [19].

Збалансований розвиток регіонів не є принципово новим поняттям для країн Центральної та Східної Європи. В Естонії регіональна політика провадиться державою з метою створення умов для збалансованого соціально-економічного розвитку всіх регіонів країни з урахуванням як регіональних, так і загальнонаціональних інтересів. У Словенії в 1999 році (з наступними змінами у 2001 році) був прийнятий Закон про сприяння збалансованому регіональному розвитку. Чеська республіка в квітні 1998 року в Засадах регіональної політики визначила: "Регіональну політику розуміють як концептуальну діяльність державних і регіональних органів влади з метою: сприяння збалансованому й гармонійному розвитку регіонів Чеської Республіки; зменшення відмінностей у рівнях розвитку регіонів; покращення регіональної економічної та соціальної структури.

ВИСНОВКИ

Дослідження визначень "збалансований розвиток регіону" спонукає до висновку, що єдиного визначення цього терміна збалансований розвиток регіону не існує; науковці в тій чи іншій мірі визначають, що збалансований розвиток не можливий без об'єднання соціальної, економічної та екологічної складових. Узагальнюючі підходи до розкриття поняття "збалансованість", можна визначити, що збалансованість — це процес відтворення та пропорційного розподілу ресурсів на економічні, соціальні, екологічні цілі, який дасть змогу підтримки їхньої рівноваги та розвитку.

Автори визначають, що найбільш сприйнятливим напрямом для досягнення збалансованості є інтеграція економічного, соціального, екологічного підходів, бо саме вони впливають на підвищення рівня та якості життя населення на основі забезпечення збалансованого розвитку всіх елементів системи.

Отже, на наш погляд, збалансований розвиток регіону слід визначити, як процес змін економічних, соціальних, екологічних сфер регіональної системи, що призводять до якісних рівноважних перетворень у напрямі підвищення рівня і якості умов життєдіяльності людини. Збалансований розвиток слід розглядати як багатомірний та багатоаспектний процес, що відбувається для досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей для забезпечення рівня та якості життя населення.

Література:

1. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 27.
2. Непийвода В.П. Проблема відтворення англomовних термінів "sustainable development" та "sustainability" в українській правничій мові / В.П. Непийвода // Екологічний вісник. — 2008. — № 3. — С. 24—26.
3. Вахович І.М. Сбалансированное экономическое социальное и экологическое развитие территории (экономико-географические аспекты) / Горленко И.А., Руденко Л.Г., Малюк С.Н., Лебедь Н.П. — К., 1991. — 56 с.
4. Степаненко А.В. Социально-экономическое развитие городов: проблемы комплексности и сбалансированности. — К.: Наукова думка, 1988. — С. 77.
5. Орлов О.Г. Збалансованість як складова концепції сталого розвитку суспільства // Економічні науки. — Серія "Регіональна економіка". Збірник наукових праць / Луцький національний технічний університет. — Випуск 8 (31). Частина 2. — Луцьк, 2011. — С. 90.
6. Бутко М.П. Інвестиційна домінація сталого розвитку регіону в умовах інтеграції: монографія / М.П. Бутко, О.Ю. Акименко. — Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2009. — С. 176.
7. Акьюлов Р.И. Маркетинговые стратеги социального управления в регионе // Научный вестник Уральской академии государственной службы. — Выпуск 4 (17). — 2011. — Режим доступа: <http://vestnik.uara.ru>
8. Шевчук В.Я. Про концепцію переходу України до сталого розвитку / В.Я. Шевчук // Проблеми сталого розвитку України. — К.: БМТ, 2001. — С. 42.
9. Магомедова Н. А. Проблемы и перспективы сбалансированного развития южного региона [Электронный ресурс] / Н.А. Магомедова // Региональные проблемы преобразования экономики. — 2011. — № 5. — Режим доступа: <http://www.rppe.ru>
10. Геиев А.М., Зенченко С.В. Формирование механизма устойчивого сбалансированного развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа <http://www.sworld.com.ua/index>
11. Шелехова А.М. Основные положения стратегии устойчивого развития России. — М., 2002. — 161 с.
12. Горленко И.А., Руденко Л.Г., Малюк, С.Н., Лебедь Н.П. Сбалансированное экономическое социальное и экологическое развитие территории (экономико-географические аспекты) / Горленко И.А., Руденко Л.Г., Малюк С.Н., Лебедь Н.П. — К.: 1991. — С. 11.
13. Галушкіна Т.П., Ретов В.Є., Кочаровська А.М. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень: монографія / Т.П. Галушкіна, В.Є. Ретов, А.М. Кочаровська; [за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.П. Галушкіної]. — Сімферополь: ПП "Підприємство Фенікс", 2009. — С. 72.
14. Хамидуліна А.М. Казанский регион. К вопросу о сбалансированном развитии территории. — Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/index>
15. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., ст. 132 // ВВР України. — 1996. — № 30.
16. Закон України "Про концепцію державної регіональної економічної політики" [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://gska2.rada.gov.ua>
17. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" Від 08.09.2005 № 2850-ІУ // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 51. — Ст. 548.
18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про засади державної регіональної політики" [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://dbn.at.ua/publ/3-1-0-7>.
19. В.М. Бабаєв. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://google.com.ua>

Стаття надійшла до редакції 12.11.2012. р.